

ISTORICUL MUZEULUI ARHEOLOGIC DIN PIATRA NEAMȚ

de CONSTANTIN MĂTASA

Pitorescul ținutului Neamț de odinioară, cu mulțimea monumentelor istorice ca și a mănăstirilor de mare renume, presărate de-a lungul poalelor carpatice ca : Bistrița, Văratec, Agapia, Neamțul și Secul — ca să vorbim numai de cele mai des vizitate, au făcut ca regiunea aceasta să atragă numeroși vizitatori din toate unghiurile țării. Întocmirea unui ghidaj se punea deci stăruitor încă de mult. Îndemnat de prieteni am întocmit *Călduza Județului Neamț*, care, editată de *Cartea Românească* din București, a apărut în 1920 cu o prefață de profesorul universitar Simion Mehedinți, din care menționez aici câteva rânduri : „Din șesul Romanului, de pe dealurile dinprejurul lașilor și chiar de pe malul Prutului și mai departe, Ceahlăul se zărește în fiecare seară, cind soarele apune pe un cer senin. E o continuă invitație spre munte. Dar drumul e lung. E nevoie și de o călăuză, care să arate călătorului toate frumusețile care se ascund între „Carpații răsăriteni“. De aceea e o fericire că un cărturar născut în valea Bistriței și-a luat sarcina să ne călăuzească”.

Între lucrările consultate pentru documentarea acestei Călăuze în cunoașterea trecutului zonei descrise a fost și *Getica* lui V. Părvan, carte ce mi-a trezit un mare interes pentru cercetări arheologice. Țin să adaug însă, că inclinația aceasta spre cunoașterea trecutului a avut o temelie mai veche, nu a fost grefată numai pe lectura unor cărți, ci o datoresc și tatălui meu, care, încă de cind mi-a pus pentru prima oară în mină condeiul, îmi povestea din trecutul istoric al poporului nostru, fiind preocupat să-mi formeze o temeinică cultură istorică și un puternic sentiment patriotic. Tata trăise în Iași, cit a făcut seminarul fiind cuprins de fiorul patriotic al unioniștilor a căror idei le-am simțit în întreaga sa îndrumare. Spre cultul strămoșilor am fost îndemnat și de citiva din profesorii mei de istorie — de Praja cit eram la Iași în cursul superior al seminarului și apoi de Bianu și N. Iorga la București. Însuși Calistrat Hogaș, la Roman, unde am urmat cursul inferior, punea eroii neamului nostru alături de cei ai Greciei și Romei antice.

Spre o activitate privitoare la cunoașterea trecutului și anume spre arheologie, mi-a ajutat în primul rînd și faptul că, în acea vreme, 1910—1930, am deținut cu *Memoria Antiquitatis*, 1, 1969.

<http://www.muzeu-neamt.ro> / <http://cimec.ro>

miel întreruperi, importante funcțiuni bisericești, în deosebi cea de protoiereu al ținutului Neamț. Mult mi-a folosit în această activitate și faptul de a fi funcționat într-o vreme ca director al unei școli particulare de muzică cu elevi din întregul cuprins al județului.

În dese mele peregrinări prin județ, ce mi le oferea funcția de protoiereu, luam adesea cu mine și cite doi-trei elevi din această școală, originari din satele prin care trebuia să trec. În felul acesta pregăteam prețioase elemente pentru noi descoperiri de puncte arheologice. Aveam deci în elevii acestei școli, ca și în slujbașii bisericesti din ținut, prețioși colaboratori.

Informațiile și descoperirile ce le făceam nu proveneau din săpături, ci numai din cercetări de suprafață, prin descoperiri întâmplătoare: material scos de plug pe ogoare, material apărut prin lutării de unde se scotea lut pentru case, ori de prin diverse lucrări gospodărești ca săparea unui beci, săparea șanșurilor de-a lungul șoselelor, săpături pentru temelia unei case etc.

Cercetările duse pe această linie pînă prin 1938 — timp de cîțiva ani au dat la iveală peste o sută de puncte cu urme de viață străveche, îndrumîndu-ne spre unele din ele și toponimia: la Hirburi, la Cetățuie, Movilă, Jidovină etc.

Astfel, harta regiunii dintre munte și Siret, care mai înainte se arăta sub raport arheologic complet albă, a devenit repede, prin cercetări stăruitoare, uimitor de bogată continuînd a se îmbogăți apoi an de an.

Lucrarea *Cercetări din preistoria județului Neamț* publicată de mine în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice* fascicula 97, iulie—septembrie 1938, ne dă descoperirile ce le efectuasem pînă la acea dată. De atunci continuă a crește prin activitatea Muzeului Arheologic din Piatra Neamț al cărui întemeietor și director eram.

Cele peste o sută de așezări publicate în două numere ale *Buletinului C.M.I.* mi-au atras aprecierea profesorului N. Iorga, adresîndu-mi cuvinte măgulitoare atît prin *Neamul Românesc*, ca și prin registrul de vizitatori al muzeului pe anul 1939.

Ori cită satisfacție îmi dădeau aceste înalte aprecieri știam însă că, pentru orice meșteșug, dacă voești să faci o treabă bună, ți se cere nu numai bunăvoință, ci și pregătire temeinică, carte și profesori. Mi-am înfigheat pe încetul o serioasă bibliotecă arheologică din care nu lipseau volumele revistei *Dacia*, lucrările lui V. Pîrvan și cîteva opere străine, ale lui J. Dechelette, V. Gordon Childe, L. Delaporte, E. Pittard, C. Glotz, T. Passek ș.a.

Logic era ca, de data aceasta, să mai întreprind încă un pas pe terenul arheologiei, să trec adică, de la descoperiri de noi așezări, la săpături sistematice în unul din punctele descoperite. Astfel am participat zi de zi timp de 5—6 ani la săpăturile efectuate de arheologii noștri, profesorii Radu Vulpe și Vladimir Dumitrescu în ținutul Neamț.

În felul acesta a început să fie mai limitată activitatea Casei Naționale, deoarece localul ei, ridicat tot de mine, doream acum să-l folosesc pentru muzeul nou creat.

Începuturile muzeului s-au efectuat sub egida Centralei Caselor Naționale, prin filiala „Piatra Neamț”, întemeiată și condusă și ea de mine. Sub același sprijin și-a continuat activitatea și mai departe, pînă în 1947 cînd a trecut în patrimoniul statului.

Cită vreme activitatea ce mi se cerea de programul Caselor Naționale era limitat la conferințe, șezători și festivaluri, mijloacele locale ne erau îndestulătoare;

<http://www.muzeu-neamt.ro> / <http://cimec.ro>

se schimbăse însă cu totul situația prin întemeierea și activitatea în plin a muzeului. De data aceasta nu mai erau suficiente subscripțiile, cotizațiile membrilor, ori serbările ca mai înainte. Trebuiau încercate alte resurse mai bogate. De aceea, am apelat la personalitățile vieții culturale ale țării și le-am solicitat sprijinul. Au răspuns cu dragoste venind la Piatra Neamț pentru diferite manifestațiuni culturale, fondurile obținute cu aceste ocazii fiind folosite pentru înflorirea muzeului.

Printre cei care ne-au sprijinit în mod dezinteresat și pe care nu-i putem uita, pomenim aici pe: Ion Marin Sadoveanu, Gh. Țițeica, Jean Bart, Corina Balin, Andreescu Burghezu, Guțianu, Al. Elefterescu și I. Teodorian, ultimii cinci de la Opera Română, I. D. Ștefănescu, Ion Simionescu, Simion Mehedinți, Adrian Maniu, Radu Vulpe, cit și intelectualii orașului care au dovedit interes și înțelegere prin sprijinul material dat.

Deși după 1930 activitatea Casei Naționale a trebuit să se limiteze mai mult la sectorul de bază — cercetări și studii arheologice ca și la câteva realizări turistice destul de modeste, s-a creat totuși o casă de adăpost bine organizată la Durău și alta la Izvorul Muntelui, punct din ce în ce mai preferat pentru urcarea Ceahlăului. S-au refăcut apoi potecile pe munte, s-au reinnoit marcajele.

După 1941 începe o eclipsă ce a mers crescând în activitatea Casei Naționale, deci și în munca pe acest teren, până când dezlănțuirea prăpădului adus de-al doilea război mondial a strâns-o aproape cu totul, fiind chiar nevoit să plec din localitate în două rânduri.

După război, muzeul a continuat să mai lucreze cîtva timp tot sub egida Casei Naționale pînă în 1947 cînd, am cerut trecerea lui la stat spre a-i asigura continuitatea și dezvoltarea. În adevăr, statul n-a întârziat de a-i aproba un buget cu fondurile necesare pentru lucrările de teren și o schemă a personalului științific.

La început, cîtva timp numai, muzeul, deși avea caracter precis regional, prin spațiul întins în care lucra, între munte și Siret, se găsea în grija Sfatului popular oraș Piatra, apoi a trecut în directă subordonare a autorităților fostei regiuni Bacău.

Întîmpinînd la Secția culturală a fostei regiuni cuvenita bunăvoință, ne-am aflat, în sfîrșit, drumul corespunzător scopului științific ce-l aveam de urmărit.

Munca prodigioasă desfășurată în cadrul muzeului de-a lungul mai multor decenii a fost apreciată mai ales de specialiști. Dintre aceștia, prof. Radu Vulpe, care a colaborat cu instituția noastră a găsit cuvintele cele mai potrivite pentru a sublinia deosebitele realizări obținute de noi pe tărîmul arheologiei. „Progresele sînt considerabile. Peste colecțiile inițiale, constînd din materialul de la Calu și de la Izvoare, muzeul s-a îmbogățit de trei ori mai mult, cu lot ce au produs săpăturile pe care părintele Mătasă, inițiat între timp, în cunoașterea tehnicii săpăturilor ca și a științei arheologiei preistorice, cunoștințe ce le-a folosit și l-au ajutat alături de mult în săpăturile proprii executate de D-sa la Frumușica, la Podei și în alte localități subcarpatice. Cu deosebire, ceramica neolitică de la Frumușica (nume predestinat), de o varietate artistică impresionantă, dă muzeului o neîntrecută splendoare... În special, pentru cercetări științifice muzeul acesta prezintă o valoare neprețuită. Nicăieri nu se poate mai bine ca aici să se studieze numeroasele și complicatele probleme ale complexului de civilizație Cucuteni-Tripolje, care în neolitic caracterizau aria geografică a Moldovei și a Ucrainei, reprezentînd în acele îndepărtate și anonime timpuri, o strălu-

cire artistică unică în Europa. Nicăieri, în nici un alt muzeu, aceste civilizații înrudite și succesive, nu sînt atît de variat și de complet reprezentate, fiindcă rare sînt regiunile în care așezările neolitice cucuteniene să fie atît de dese ca în județul Neamț”.

Muzeul a fost și este vizitat de numeroși specialiști din străinătate, ca : Tatiana Passek, T. Sullmirsky, M. Cicicova, G. D. Smirnov, Anna Jermanska, B. Soudsky, John G. Nandriș, S De Laet, Marya Gjmbutas, Clifford Wurfel ș.a.

Dar activitatea mea la muzeul pe care-l creasem nu s-a limitat numai la strîngerea și expunerea materialului și la orînduirea lui în muzeu, ci să se studieze spre a fi publicat. Treabă premergătoare migăloasă : spălat, restaurat, fotografiat, desenat etc.

În 1938 publicasem în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, fascicola 97, o prezentare a tuturor descoperirilor arheologice făcute de mine în cuprinsul județului Neamț pînă la acea dată, iar în fascicola 103 din același *Buletin* un raport asupra altor cîteva noi descoperiri executate ulterior.

În revista *Dacia* nr. VII—VIII, 1937—1940 am publicat un scurt raport asupra descoperirilor de la Trudești, comuna Ghigoești și asupra celea de la Costești-Baia. Dar, lucrarea mea de căpetenie rămîne *Frumușica*, monografie arheologică a săpăturilor mele din localitatea cu același nume. A fost editată în limba franceză în 1940 la București de către Institutul de Istorie Națională, cu sprijinul direct al prof. Ion Nestor. A urmat apoi un referat asupra săpăturilor ce le-am făcut pe Dealul-Viei comuna Zănești județul Neamț, publicat în revista *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, nr. 1—2 de pe 1954 și altul în aceeași revistă nr. 3—4 din 1955, privitor la Curtea Domnească din Piatra, ale cărei ruine le descoperisem cu un an mai înainte ca delegat al Academiei R.P.R.

Am mai colaborat cu prof. Radu Vulpe la săpăturile de la Izvoare-Neamț și la Poiana -Tecuci precum și cu arheologul Vl. Dumitrescu la Mătăhuia-Dobreni, la Tralan-Zănești și la Hăbășești. În timpul din urmă, 1950—1957 am revenit la Podeil-Tirgu Ocna ca și la cetățuile și așezările getice din jurul orașului Piatra. Muzeul avînd de data aceasta un personal bine pregătit și mai numeros, precum și fonduri suficiente, săpăturile acestea au dat rezultate neabătute, nu numai ca bogăție de material arheologic excepțional de prețios, dar și prin aceea că s-au mai descoperit aici și alte puncte noi cu interesante urme din aceeași cultură — epoca fierului — la Lutăriu, chiar în oraș și la Ciritei, o anexă a orașului, unde a ieșit la iveală un cimitir din prima fază a acestei epoci, circa 1300—1100 î.e.n. Descoperirile acestea prezintă interes deosebit pentru că ne vorbesc și despre vechimea orașului Piatra, ca așezare omenească ce se urcă pînă în epoca bronzului, ba încă mai adînc, în neoliticul tîrziu, înfățișat prin cultura ceramicii pictate (circa 2500—2000 î.e.n.) după cum rezultă din materialul ieșit la iveală în stratul cel mai adînc de pe Bîlța Doamnei, de pe Cozla și Bolovoiaia-Văleni, toate, cetățui getice de tip burg, din spațiul orașului Piatra. Nu lipsesc în acest spațiu pe ici și colo, rar, material chiar paleolitic.

Materialul rezultat prin săpăturile efectuate în acest spațiu, din ultimii doi ani, deși nu se întinde pe o mare suprafață, este însă de o mare bogăție și importanță științifico-documentară privind viața strămoșilor noștri, a dacilor liberi și chiar a triburilor mai vechi, ale tracilor.

<http://www.muzeu-neamt.ro> / <http://cimec.ro>

Nu pot trece mai departe fără a menționa și aceea că, la săpăturile din urmă, colectivul muzeului nostru a fost ajutat efectiv de Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” — filiala Iași a Academiei R.S.R., prin directorul său, profesorul M. Petrescu-Dîmbovița, care a delegat pentru colaborare pe doi dintre cei mai bine pregătiți specialiști, pe cunoscutul arheolog Anton Nițu și pe Adrian Florescu tot atât de merituos.

Dacă munca însăși, dar mai ales bunele ei rezultate mi-au dat neconținut cunoscută mulțumire sufletească și deplină satisfacție, același sprijin în muncă mi-a venit și din partea marelui public prin impresiile a mii și mii de oameni, care au vizitat muzeul și prin cunoașterea celorlalte sectoare de activitate în care m-am afirmat. M-am considerat chiar un om fericit și norocos când am văzut că statul însuși îmi apreciază strădania acordându-mi diferite distincții.

Spre finele anului 1960 autoritățile locale și regionale au pus la dispoziția muzeului, actualul local — fosta școală primară nr. 1 de băieți, din centrul orașului, în inima complexului de monumente rămase de la Ștefan cel Mare : Curtea, biserica, turnul și crîmpeiele din străvechile ziduri de apărare cu crenele și contraforturi ce se mai văd și astăzi.

Cînd muzeul se găsea spre periferia orașului, dosit și într-un imobil impropriu, pe o străduță laterală, activitatea pășea anevoios și vizitatorii erau puțini deoarece instituția era cam greu de nimerit. Aducerea muzeului în centrul orașului și instalarea lui într-un local corespunzător schimbă și îmbunătățește uimitor situația, fapt la care s-a ajuns și prin sporirea colectivului cu oameni de specialitate, cu înaltă pregătire universitară, dar mai ales înzestrați cu deosebită iscusință și talent pentru sectoarele lor de muncă. Prin specialiștii noștri sintem astăzi în măsură să ajutăm și alte muzee de o categorie superioară.

Ne mulțumim deocamdată cu faptul că muzeul nostru se bucură de o reputație ce l-a făcut cunoscut și mult apreciat nu numai în țară dar și peste hotare.

Muzeul păstrează în colecțiile sale sute de piese unice, mai ales din cele ce aparțin culturii neolitice a ceramicii pictate de tip Cucuteni ca și din cultura gelodacică apărută prin săpăturile de pe Bîlca Doamnei unde s-a dat de o cetățuie asemănătoare celor de la Grădiștea de Munte din Transilvania.

Studiul vieții triburilor dacilor liberi din răsăritul Carpaților Moldovei intra și el în planul de viitor al Muzeului Arheologic din Piatra Neamț cu atât mai mult cu cît, chiar pînă în prezent muzeul nostru a adus la cunoștința multora din specialiștii străini un tabel al acestor așezări descoperite de noi pînă în prezent.

Închei această sumară prezentare exprimîndu-mi speranța că strădania mea de peste o jumătate de veac, va fi dusă înainte și dezvoltată, de tinerii mei colaboratori, de toți cei care îndrăgesc această instituție.

THE HISTORY OF THE ARCHAEOLOGICAL MUSEUM OF PIATRA NEAMȚ

SUMMARY

Set up in 1934, due to the endeavours of the unjaded and passionate researcher of prehistory, Constantin Malesă — the Archaeological Museum of Piatra Neamț knew a continuous development and imposed from its beginnings as an investigation and

muzeological center. Until 1947 the museum worked under the aegis of *Central National Houses*, the branch of Piatra Neamț, set up also by Constantin Mătasă, and in 1947 it became state property.

Open at the beginning in a house, built by the founder in a district of the town, the museum was changed in 1960 in the present building which belongs to the Complex of Historical Monuments of the Old Princely Palace from Piatra Neamț and was organised a permanent exhibition which, today has more than 2,000 exposed objects coming from the well-known archaeological settlement as: Frumușica, Traian-Zănești, Izvoare-Neamț, Costișa, Bîlca Doamnei etc.

Having a collection of painted neolithic pottery of an impressive artistic variety which, shows the unequalled splendour of the cultural values of Cucuteni, coming from the discoveries of Frumușica, Izvoare, Calu, Traian etc., having also a rich Dacian material discovered in the Dacian fortresses of the Bîlca Doamnei and Cozla, and in the Daco-Carpian settlements from Dărmănești and Lutărle, to which we add the neolithic and Daco-Bastarnian materials from Chelăiești-Bîrgăoani the old-Rumanian remains from Brășăuți-Piatra Neamț, discovered in the last researches, the museum imposes as a museological and researching institution of a great importance in the Rumanian archaeological science.